

ОСНОВИ ПІДВИЩЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ ПОДАТКУ НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

Л.В. БАРАБАШ, кандидат економічних наук
Уманський національний університет садівництва

Запропоновано напрями підвищення соціальної спрямованості податку на доходи фізичних осіб, які полягають у диференціації рівня мінімальної заробітної плати відповідно до кількості осіб, що перебувають на утриманні платника, та застосуванні показника неоподаткованого мінімуму.

Ключові слова: неоподатковуваний мінімум, мінімальна заробітна плата, прожитковий мінімум, податок на доходи фізичних осіб, соціальна спрямованість податку.

Бюджет є основою життя держави. А податки, в свою чергу, є основними джерелами бюджетних надходжень. Серед них основними за розмірами акумульованих сум є податок на додану вартість, податок на прибуток підприємств і податок на доходи фізичних осіб.

Особливістю саме податку на доходи фізичних осіб, що вирізняє його з-поміж інших податків і платежів, є обширність бази оподаткування, відносна стійкість до коливань економіки держави та значна кількість платників. Проте існують і вагомі недоліки: невідповідність сучасним вимогам рівнів прожиткового мінімуму та мінімальної заробітної плати, які є базисом як розрахунку пільг по даному податку, так і основним доходом, з якого платники його сплачують. Саме вони є й основою соціальної складової даного податку, яка не відзначається лояльністю по відношенню до платників. Пояснюється це тим, що зарубіжні аналоги прибуткового податку ґрунтуються на прогресії в справлянні платежу, а Україна обрала більш жорсткий, пропорційний механізм.

Акцентування уваги на особливостях механізму оподаткування доходів фізичних осіб зустрічається у наукових працях В. Гейлі, В. Гриньова, Д. Деми, П. Лайка, І. Луніної, В. Мартиненка, А. Мачульської, М. Назарова, Р. Римарської, М. Рудої, В. Синчака, А. Соколовської, Н. Танклевської, Н. Фролової, Л. Худолій, І. Чугунова, К. Швабія, С. Юрія та інших науковців.

Проте, незважаючи на всі проведені дослідження, питання оптимізації ключових факторів формування бази оподаткування податком на доходи фізичних осіб – прожиткового мінімуму та мінімальної заробітної плати, – залишається актуальним і наразі, а тому потребує детального перегляду й пошуку раціональних шляхів їх доведення до умов сучасної економічної ситуації, що склалася в Україні.

Метою дослідження є вивчення умов формування та пошук пріоритетних напрямів удосконалення й обґрунтування показників прожиткового мінімуму та заробітної плати.

Методика досліджень. У процесі написання статті використовувалися

загальнонаукові й спеціальні методи дослідження: аналізу, синтезу, індукції, економіко-статистичний та інші.

Результати досліджень. Соціальна спрямованість будь-якого податку, особливо – податку на доходи фізичних осіб, визначається механізмами реалізації, зокрема видом податкових ставок (пропорційним, прогресивним, регресивним чи змішаним), а також обґрунтованістю й дієвістю податкових пільг і їх складових або базисів. Серед останніх – неоподатковуваний мінімум, мінімальна заробітна плата, прожитковий мінімум тощо.

Запровадження в Україні неоподаткованого мінімуму, який дорівнюватиме обсягу прожиткового мінімуму [3], є одним із шляхів перспективного регулювання рівня надходжень податку на доходи фізичних осіб. За виконання цієї умови реалізуватиметься два основних правила оподаткування: по перше, неоподатковуваний мінімум набуде дійсних притаманних йому ознак, а по друге – держава забезпечить мінімальну, необхідну для існування особи, потребу у вигляді суми прожиткового мінімуму.

Проте у цьому випадку постає логічна проблема наповнення державного бюджету [1]. Для вирішення цього питання пропонується підвищити рівень мінімальної заробітної плати. Зважаючи на те, що особі для найменшої реалізації здатності до заощадження необхідно мати в розпорядженні близько 30 % чистого доходу, слід розраховувати рівень мінімальної заробітної плати, виходячи зі згаданого критерію.

Саме тому суму необхідної мінімальної заробітної плати пропонується обчислювати за формулою (1):

$$\text{МЗП}_{\text{осн}} = \text{ПМ} * K + \text{ПМ}, \quad (1)$$

де $\text{МЗП}_{\text{осн}}$ – мінімальна заробітна плата (основний показник), грн;

ПМ – прожитковий мінімум, грн;

K – коефіцієнт перевищення мінімальною заробітною платою прожиткового мінімуму, що становить середню здатність фізичної особи до заощадження – 50 %.

Запропонований нами розмір ставки для обрахунку мінімальної здатності фізичної особи до заощадження повинен включати середню ставку податку на доходи фізичних осіб, оскільки впровадження такого інструменту податкового регулювання як неоподатковуваний мінімум за умови застосування простої 30 %-ї ставки значно знизить надходження податку до Зведеного бюджету України.

Однак зазначений розрахунок не дозволяє виокремити специфічні ознаки платника, зокрема таку, як кількість дітей до 18 років, що перебувають на його утриманні. Саме тому, на нашу думку, доречним буде врахування останніх у розрахунках безпосереднього рівня мінімальної заробітної плати, який має зростати пропорційно кількості неповнолітніх утриманців.

Так, виходячи з наведених умов, мінімальна заробітна плата для осіб, які мають на утриманні одну дитину до 18 років, повинна розраховуватися наступним чином (2):

$$\text{МЗП}_1 = \text{МЗП}_{\text{осн}} + (\text{МЗП}_{\text{осн}} \times 0,2), \quad (2)$$

де $MЗП_1$ – сума мінімальної заробітної плати, що встановлюється для особи, яка має на утриманні 1 дитину віком до 18 років, грн;

$MЗП_{осн}$ – основна сума мінімальної заробітної плати, грн;

0,2 – коефіцієнт, на який коригується основна сума мінімальної заробітної плати.

Якщо особа утримує двох дітей до 18 років, то обсяг мінімальної заробітної плати, на який вона може розраховувати, зростає на 30 % (3):

$$MЗП_2 = MЗП_{осн} + (MЗП_{осн} \times 0,3), \quad (3)$$

де $MЗП_2$ – сума мінімальної заробітної плати, що встановлюється для особи, яка має на утриманні 2 дітей віком до 18 років, грн;

0,3 – коефіцієнт, на який коригується основна сума мінімальної заробітної плати.

За умови, що платник має на утриманні трьох і більше дітей віком до 18 років, гарантований їй обсяг мінімальної заробітної плати зростає на 40 % в порівнянні з основним (4):

$$MЗП_3 = MЗП_{осн} + (MЗП_{осн} \times 0,4), \quad (4)$$

де $MЗП_3$ – сума мінімальної заробітної плати, що встановлюється для особи, яка має на утриманні 3-х і більше дітей віком до 18 років, грн;

0,4 – коефіцієнт, на який коригується основна сума мінімальної заробітної плати.

Таким чином, здійснивши розрахунок суми мінімальної заробітної плати за запропонованою формулою з використанням даних прожиткового мінімуму 2012–2014 років, встановлюємо, що її сума повинна становити (таблиця 1):

1. Розрахунок суми мінімальної заробітної плати для різних груп платників відповідно до запропонованої методики

Період	МЗП для одиноких осіб	МЗП для осіб, що мають одного утриманця	МЗП для осіб, що мають двох утриманців	МЗП для осіб, що мають трьох і більше утриманців
3 01.01 по 30.03.2012	1525,50	1830,24	1982,76	2135,28
3 01.04 по 30.06.2012	1555,50	1866,60	2022,15	2177,70
3 01.07 по 30.09.2012	1566,00	1879,20	2035,80	2192,40
3 01.10 по 30.11.2012	1590,00	1908,00	2067,00	2226,00
3 01.12 по 31.12.2012	1642,50	1971,00	2135,25	2299,50
3 01.01 по 30.11.2013	1720,50	2064,60	2236,65	2408,70
3 01.12 по 31.12.2013	1827,00	2192,40	2375,10	2557,80
3 01.01 по 31.12.2014	1827,00	2192,40	2375,10	2557,80

Оскільки розміри мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму протягом 2013–2014 років залишаються незмінними, то не зазнає змін і пропонований розмір мінімальної заробітної плати для розглянутих нами груп платників.

Проте, не зважаючи на вищезазначене та виходячи з запропонованого нами розрахунку суми мінімальної заробітної плати зі збільшенням її на відповідний коефіцієнт, який залежить від кількості дітей, що перебувають на утриманні платника, ми тим самим встановлюємо диференціацію фізичних осіб

за особливими умовами, забезпечуємо зростання доходу платника на 20, 30 і 40 % та одночасно підвищуємо як суму сплати єдиного соціального внеску, так і обсяг сум акумуляції податку на доходи фізичних осіб до бюджету.

Безпосередньо сам процес обрахунку суми податку на доходи фізичних осіб до сплати в бюджет складатиметься з двох рівнів, першим кроком якого має стати обчислення бази оподаткування (5):

$$B_o = ЗП - (ЗП \times \text{ЄСВ}_{\text{мін}}) - \text{ПМ}, \quad (5)$$

де B_o – база оподаткування податком на доходи фізичних осіб;

ЗП – розмір заробітної плати;

ЄСВ_{мін} – мінімальна ставка єдиного соціального внеску;

ПМ – прожитковий мінімум.

Наступний крок обрахунку визначатиме безпосередню суму податку на доходи фізичних осіб (6):

$$\text{ПДФО} = B_o \times C_{\text{п}}, \text{ де} \quad (6)$$

ПДФО – сума податку на доходи фізичних осіб до сплати в бюджет;

B_o – база оподаткування податком на доходи фізичних осіб;

$C_{\text{п}}$ – ставка податку на доходи фізичних осіб.

Наразі, з урахуванням раніше наведених розрахунків мінімальної заробітної плати розрахунок суми податку на доходи фізичних матиме наступний вигляд (табл. 2):

2. Розрахунок сум податку на доходи фізичних осіб відповідно до запропонованої диференціації рівня мінімальної заробітної плати

Показник	Розмір МЗП, грн	Сума ЄСВ (3,6 %), грн	Неоподатковуваний мінімум, грн	База оподаткування (B_o), грн	Ставка податку, %	Сума ПДФО, грн	Сума до виплати, грн
МЗП _{осн}	1827,00	65,77	1218,00	543,23	15	81,48	1679,75
МЗП ₁	2192,40	78,93	1218,00	895,47	15	134,32	1979,15
МЗП ₂	2375,10	85,50	1218,00	1071,6	15	160,74	2128,86
МЗП ₃	2557,80	92,08	1218,00	1247,72	15	187,16	2278,56

Обчислення проведено за показниками 2014 року

В основу розрахунків, наведених у таблиці 2, покладено мінімальні показники відрахувань. Проте вони засвідчують підвищення розміру заробітної плати для платників з різною кількістю утриманців (дітей до 18 років) й одночасне зменшення сум нарахованого податку. Звичайно, це негативно відобразиться на надходженнях до бюджетів різних рівнів. Однак за рахунок такого підходу можна нівелювати окремий вид бюджетних видатків, спрямований на допомогу малозабезпеченим громадянам з дітьми. Це, в свою чергу, збалансує бюджет.

Висновки. Застосування запропонованого диференційованого розрахунку суми мінімальної заробітної плати для платників, що мають на утриманні різну кількість неповнолітніх дітей, значною мірою сприятиме втіленню реального механізму надання державою їм пільг в оподаткуванні, а також посилить соціальну спрямованість податку на доходи фізичних осіб.

Звичайно, логічним буде зауваження щодо несправедливості в

оподаткуванні одиноких громадян – платників податку на доходи фізичних осіб. Однак питання підтримки фізичних осіб, які мають на утриманні неповнолітніх дітей, стоїть у нашій державі дуже гостро, а тому подібне вирішення проблемного місця в оподаткуванні, на нашу думку, буде найбільш доцільним і раціональним.

Крім того, підвищення соціальної спрямованості податку на доходи фізичних осіб допоможе не лише у вихованні серед населення держави податкової культури, а й певним чином знизить обсяги приховуваних доходів, що безперечно, стане позитивним фактором у сфері формування бюджетних ресурсів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бюджетний кодекс України : закон України від 08.07.2010 № 2456-VI; [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.

2. Про затвердження Методики визначення прожиткового мінімуму на одну особу та для осіб, які відносяться до основних соціальних і демографічних груп населення: Наказ Мінпраці України, Мінекономіки, Держкомстату України від 17.05.2000 № 109/95/157; [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0347-00>.

3. Про прожитковий мінімум : Закон України від 15.07.1999 № 966-XIV; [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/966-14>.

4. Прожитковий мінімум в цінах квітня 2011 року; [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrsocium.com/novini/statistika/3933-----2011->.

5. Римарська Р. Лінійний податок: причини популярності, економічні засади та потенційні обмеження / Р. Римарська // Економіст. – 2007. – № 12. – С. 56–59.

Аннотація

Л.В. Барабаш

Основы повышения социальной направленности налога на доходы физических лиц

Налог на доходы физических лиц является основой наполнения бюджетов разных уровней. Однако упомянутый налог в том виде, в котором он существует в Украине на данный момент, не несёт в себе соответствующего уровня социальной направленности. Первопричиной этого является то, что необлагаемый налогом минимум не выполняет надлежащих ему функций, а прожиточный минимум, который служит основой расчёта налоговых льгот, не является экономически обоснованным.

Вследствие упомянутых факторов, нами было предложено дифференцировать уровень минимальной заработной платы в соответствии с количеством лиц, которые находятся на содержании налогоплательщика (детей, возрастом до 18 лет).

В основу расчётов предложенной градации положен существующий в Украине размер прожиточного минимума, увеличенный на минимальную способность физического лица к сбережению – 30 %. Такой уровень минимальной заработной платы, которая является основным показателем, применяется к одиноким налогоплательщикам. В случае, если плательщик имеет одного ребёнка, размер основной минимальной заработной платы увеличивается на 20 %, двух детей – на 30 %, трёх – на 40 процентов.

Ещё одно усовершенствование касается оптимизации базы налогообложения налогом на доходы физических лиц. В этом случае нами предложено использовать показатель необлагаемого налогом минимума, который равняется размеру прожиточного минимума.

Предложенные совершенствования, конечно, снизят поступление средств в бюджеты разных уровней, однако повысят социальную сторону налогообложения, будут способствовать повышению налоговой культуры среди плательщиков и, соответственно, понижению уровня скрытых доходов населения. Именно эти факторы в будущем помогут оптимизировать поступление денежных ресурсов в казну государства.

Annotation

L.V. Barabash

Fundamentals of improving the social orientation of personal income tax

Personal income tax is the basis of filling up the budgets of different levels. However, the above mentioned tax in the form in which it exists in Ukraine at the moment, does not carry an appropriate level of social orientation. The initial cause of this is that the non-taxable minimum fails to fulfill its functions, and the cost of living, which is the basis for calculating tax incentives, is not economically reasonable.

In consequence of these factors, we proposed to differentiate the level of the minimum wage in accordance with the number of people who are dependent on the taxpayer (children under the age of 18 years).

In the basis of the calculation of proposed gradation was put the Ukrainian minimum wage, increased on the minimal ability of individual to save – 30 %. This level of the minimum wage, which is the main indicator, is used to single taxpayers. If the payer has one child, the amount of the basic minimum wage increases by 20 %, two children – 30 %, three – 40 %.

Another improvement concerns the optimization of the tax base of the personal income tax. In this case, we proposed to use the indicator of non-taxable minimum, which is equal to the size of a living wage.

The proposed improvements will reduce the flow of funds in the budgets of different levels, but it will increase the social side of taxation, will contribute to the increase of tax culture among taxpayers and, consequently, to the decrease of the level of hidden income. These factors will help in the future to optimize the flow of funds in the state treasury.